

Џон Хопкинс

ДНЕВНИК ИЗ ТАНГЕРА

11. новембар 1962.

Зими се у Тангеру сви муче с влагом. Централно грејање не постоји. Пре неки дан прислушкивао сам једног Енглеца у кафеу како посетиоцу објашњава како загрева кућу. Његово решење је да сваке вечери понесе кући канистер бензина. Сипа мало бензина у посуду на поду, наред собе, па убаци упаљену шибицу. Пуф! – огроман пламен и талас врелог ваздуха шикну увис. То растера хладноћу из собе, али на сваких петнаестак минута мора да понови цео поступак. Пуф! Пуф! – тако тај човек проводи зимске вечери у Тангеру, да би се на крају увукао у кревет опасан боцама топле воде као џаковима пуним песка.

19. децембар 1962.

Ручак у Казби са Џејн Боулс, која ме је извукла из љуштуре својом заинтересованости и интензитетом. Затекао сам себе како страшно говорим о породичним стварима за које бих иначе мислио да друге не занимају: о мојој несрећној сестри, родитељима, њиховом разводу и његовим погубним последицама по све нас. На поласку, Џејн ме је загрлила и рекла: „Ништа није ни неважно ни важно.” Из ње зрачи нека дискретна лепота, као у напуклом огледалцету које носи у ташни.

15. фебруар 1963.

Пробао сам маџун с Полом Боулсом. Требало му је много времена да проради, па смо тражили још и, наравно, претерали. Кренули смо из Казбе, свратили до његовог стана, а завршили на вечери у ресторану „Панаме”, где ме је спопао такав напад хистеријског смеха да нисам могао ни да једем ни да седим на столици. Неки Европљани су мислили да сам пијан или луд; Мароканци су знали да смо надувани. Када смо изашли на улицу, морао сам да се држим за бандеру да се не бих срушио на тротоар. Осећао сам се као да носим оклоп. Искусио сам то шесто чуло – тежину. Данас сам лак као перо. Нема мамурлука.

1. април 1963.

Вечера с Боулсовима у Џејнином стану. Спонтана приврженост и смисао за забаву који они деле чине да више личе на брата и сестру него на мужа и жену. Њихова блискост је више братска него сексуална. Живе у одвојеним становима, једно изнад другог, и разговарају преко љубичастог телефона-играчке која пишти. Џејн каже: „Флафи (пиштање), дођи горе. Џон и Џо су овде. Вечера (пиштање) је готова.”

Џејн воли да кува. Вечерас је спремила зеца у сосу од црвеног вина. Све је било као у Њујорку, осим Шерифе, која је својим грубим, готово мушким гласом непрестано брбљала на арапском и громогласно се смејала сопственим шалама. Грубо, туђинско присуство које се понашало као да је у центру пажње. А Џејн – крхка фигура налик непроцењивој вази која је већ једном пала на под. Крхотине су поново залепљене, али невешто, па се пукотине јасно виде. Шерифа је стајала прекрштених руку, држећи чекић.

25. јул 1963.

Вечерас сам посматрао како се највећа звезда падалица коју сам у животу видео распада изнад мореуза. Траг који је оставила на небу трајао је дуже од ње саме. Сада је лако писати.

21. децембар 1963.

Телефон звони десет пута дневно. Зове Џејн, потпуно ван себе због своје забаве, као дебитанткиња уочи бала.

„Исусе, како се прави умак за грицкалице?”

„Кобасице или ћуфте?”

„Мислиш ли да треба да позovem Била Бароуза? Знаш како он уме да пије!”

„О боже, нисам приредила забаву још од 1955!”

23. децембар 1963.

Кус-кус код Шерифе. Неки кажу да Шерифа трује Џејн како би извукла новац од ње, али ја мислим да Џејн воли Шерифу – или онај део Шерифе који нико други не познаје, део за који се нада да постоји, мада можда и не постоји. Можда је то љубавни напитака који јој Шерифа даје. Шерифин кус-кус био је изврстан.

25. децембар 1963.

Мароканци кажу да је Божић дан када се хришћани опијају и уносе дрвеће у своје домове.

28. децембар 1963.

На Џејниној забави владала је суптилна атмосфера вечере у Њујорку. Половина гостију били су потпуни странци које нико никада није видео. Али храна! Све што Џејн послужи је савршено. Остриге из Валидије, *poussin de bois* (шифровани назив за јаребице које се на пијаци продају испод тезге), француски шампањац. Бароуз се појавио у својој гробарској униформи: црно одело, бела кошуља, уска црна кравата, црне ципеле. Џејн је одахнула. Понашао се као прави господин.

Већина људи не схвата да Бил заиста јесте господин, и то помало старог кова. Потиче из старе, имућне и угледне породице из Сент Луиса. Дипломирао је на Харварду. Све је то део поруке коју жели, готово подсвесно, да пренесе. Господин цанки.

8. фебруар 1964.

Завршио сам *Голи ручак*, најлуђу и најсмешнију књигу коју сам икада прочитао.

2. април 1967.

Посматрам Брајона Гајсина како слика:

Брајон је пристао да наслика позадину сценографије за Полову представу *Врш*. Џо и ја разапели смо огромно платно – око четири и по са девет метара – и закачили га за ограду кошаркашког терена у Америчкој школи. Купили смо боје које је тражио. Земљане нијансе: окер, теракоту, браон, сиву и тако даље, као и зелену. Сипали смо боје у кантице и поређали их једну поред друге испред платна. Брајон није тражио четке, већ штапове; у свакој канти налазио се по један бамбусов штап којим смо мешали боју.

У договорено време стигао је мајстор. Сео је испред платна и запалио сепси. Из цепа је извукао широку молерску четку, умочио је у браон боју и, попут тореадора, кренуо према платну. Повукао је два широка лука која су личила на груди. Затим је између њих повукао један дугачак фалусолики потез. То је, наводно, требало да представља пустињски приказ. Питали смо се шта ће следеће урадити.

Тада је стварно почео да ради. Ишао је од канте до канте, узимао штапове и њима бацао боју на платно. Убрзо је развио технику рада: наносио је густ слој или је фарбао платно кишним капима боје. Пред нашим запањеним очима пустиња је оживела. Она два брежуљка нису била ни груди ни тестиси, већ дине, али не неке замишљене пешчане дине, већ дине Сахаре које сам видео рођеним очима. Неколико зелених потеза на врху, и онај фалусолики убод четке претворио се у палму.

За свега неколико минута прекрио је читаво платно бојом. Ту је била усамљена палма у Половом врту и дине које су се неумољиво примицале. Присуствовали смо стварању једне оазе, а ипак нисмо могли да схватимо како је Брајон то извео. Дивили смо се лакоћи, елеганцији и готово спортској вештини којом је удахнуо живот пустињи. Техника је деловала безбрижно, али је резултат призивао слику дина које марширају и које ће неминовно прогутати оазу.

11. јул 1967.

Брајон говори о старењу: „То уопште није постепен процес. Годинама можеш да се не мењаш, а онда, у року од месец дана, недељу дана или чак само једног дана, видиш себе како стариш, готово пред рођеним очима. Пробудиш се једног јутра и заиста си много старији него претходне вечери. Све почиње са двадесет осам или двадесет девет година, када се појаве прве боре поред ушију.”

1. август 1967.

Синоћ смо Џо и ја на тераси „Газеба” приредили окупљање Џилала које се завршило насиљем. Дошли су Пол и Џејн, заједно са Џејн Хауард и Теренсом Спенсером, писцем и фотографом часописа *Life*, који их већ неко време прате по Тангеру. После вечере, Мухамед Мрабет почео је да плеше уз ритам музике Џилала. Изгледало је као да је пао у транс када му се у руци одједном створио дугачак закривљени нож. Играо је као манијак и срушио се на колена, лицем свега неколико центиметара од мангала с ужареним ђумуром. Дрис и ја смо успели да му отмемо нож и покушали смо да га одвучемо одатле, али било је као да се рвемо са десеторицом људи. У том комешању изврнуо сам колена, тек оперисано због старе повреде коју сам задобио док сам играо хокеј на Принстону. Усред опште гужве, подигао сам поглед и угледао Пола. Стајао је изнад нас, држећи муштиклу и посматрајући наша тела с равнодушном радозналошћу ентомолога који проучава мраве у борби.

Касније смо се Мрабет и ја смејали читавом догађају. „Осећам се дивно”, рекао је. „Као да имам петнаест година.” По Половом мишљењу, непромишљено сам прекинуо Мрабетов плес Џилала и спречио људе из *Life*-а да присуствују чину самоспаљивања; али нисам желео да гледам како Мрабет забија лице у мангал пун ужареног угља – не мој пријатељ, и не у мојој кући. Осим тога, Мрабет је фолирант; мислим да се напросто разметао пред екипом из *Life*-а.

30. август 1967, Мелиља

Брајон, Џо, Таргвисти и ја допловили смо овамо шпанским бродом из Сеуте. Брајон је пушио толико хашиша да смо морали да промолимо главе кроз бродске прозоре како бисмо могли да дишемо.

У седам увече излазе чудовишта, богаљи и просјаци; у осам живахне девојке и младићи излазе у *raseo*; у десет улицу преузимају „очајне рибе”, како их је Брајон назвао.

У граду су три фудбалске екипе и нигде нема слободног смештаја. Питамо се шта уопште радимо овде. У поноћ је један таксиста Шпанац пристао да нас врати у Тангер. Возили смо се целе ноћи преко планине Риф.

Стигли смо у зору и отетурали се кућама. Овај северноафрички живот пружа усхићења каквих нема нигде другде – усхићења која доносе храна, пиће, пустиња и плажа, као и непрестано мешање с вишејезичним, мултикултуралним становништвом. Ово место врви од чудака и уметника који имају једну заједничку особину – сви су постали зависни од Тангера. То је рај за писца, нарочито младог писца. После неког времена град вас потпуно освоји и више не желите да га напустите, шта год да се дешава.

4. новембар 1967, Маракеш

Зашто Пол живи у Тангеру? Зато што се налази на раскрсници безвремене цивилизације Медитерана и вечног ништавила Сахаре. Таква равнотежа му одговара.

8. новембар 1967.

Синоћ су Пол и Талита Гети дошли на вечеру у оазу. Пол је са собом донео огромну залиху кифа, којим је потом почео да посипа храну. Толико се надувао да је, када је дошло време да крене кући, аутомобилом слетео у јарак. Упропастио сам своје браћа Брукс фланелске панталоне вадећи га одатле.

7. јануар 1968, Тангер

Пре него што смо кренули за Њујорк, свратили смо до Пола да се опростимо и затекли га како се крије у углу собе, згрчен, забринутог лица.

„Потрошила ми је сав новац!”, јавнуо је, показујући надоле, у правцу Џејниног стана. „Потпуно је полудела!”

Испричао нам је да се Џејн преселила у хотел „Атлас” и да сваки дан проводи у „Парадеу”, частећи све пићем и делећи новац сваком пијанцу у Тангеру. За свега неколико дана испразнила је Полов банковни рачун. Затим је легла ничице на под америчког конзулата и одбила да се помери док јој Френсис Диксон не сипа пиће.

„Разговарајте с њом”, молио нас је Пол. „Учините нешто!”

Сишли смо до ње. Уместо особе потпуно изгубљене у стварности, какву смо очекивали да затекнемо, нашли смо Џејн обучену као за забаву. Била је у потпуно маничној фази, ходала је тамо-амо по соби и пијуцкала виски са содом. Никада раније нисам видео да је попила кап алкохола. Уз све лекове које је узимала, алкохол јој је био строго забрањен. Збијала је шале на енглеском, шпанском и арапском. Жене које су је окруживале ваљале су се по поду попут колоније фока, урлајући од смеха. Чудно је било то што је деловала сасвим присебно – пијана, да, али препуна живота и хумора. Пол је изгледао као прави неуротичар: беспомоћан, потпуно исцрпљен, забринут због новца и неспособан да обузда сопствену жену.

(Тада нисмо знали да је то био Џејнин последњи блесак. Неколико дана касније Пол ју је одвео у санаторијум у Шпанији и више се није вратила у Тангер. Забележено 28. јула.)

1. април 1968.

После вечере код Маргарет Мекбеј, Пол и ја смо свратили до куће Алфреда Честера на дну Старог планинског пута. Он је као мало дете и може да буде срећан само ако се према њему опходите као према детету. У супротном се дури. Неколико паса спавало је с њим у кревету. У кући се осећао смрад псеће мокраће. Једна просторија била је пуна дрва за огрев, док се у другој налазило брдо поморанци, као да их је камион ту истоварио. Поред ватре се излежавала пијана, дебела жена црвене косе за коју је Алфред рекао да „нема даље”. Један марокански дечак упитао нас је желимо ли чај или сок од поморанце. Алфред је почео да се скида испред разбуктале ватре. (Зид изнад камина био је црн од пламена.) „Зашто не останете?”, вриснуо је. „Зашто идете? Хоћете ли се вратити?” Пошао је за нама напоље, само у

дођем вешу. Његово дебело, млохаво тело било је потпуно ћосаво. „Наравно да се нећете вратити!”, урлао је. „Ви сте снобови! Мрзите нас!” А онда је готово заплакао: „Само ми реците... хоћете ли се вратити?”

27. јул 1968, Малага

Једна часна сестра повела ме је стазом кроз врт до санаторијума који се звао *La Clínica de Reposo de Los Angeles*. Било је скоро време ручка и жене су седеле на предњем трему, и ћаскају. Погледом сам прешао преко њих и угледао Џејн како седи сама, ћутке, на клупи позади. Часна сестра помогла јој је да устане. Пољубио сам је, а она је рекла: „Шта ти радиш овде?” Отишао сам одатле два сата касније. Сломили су је лекови и болест. Била је без духа. Рекла је да никада неће напусти-ти клинику јер су сви дани ту потпуно исти. Часне сестре су рекле да не жели да излази из собе. Стидела се запуштеног изгледа и замолила ме је да не говорим при-јатељима у Тангеру да дођу да је посете.

5. јун 1974, Маракеш

[...]

*Casa Zugari, Calle Ajdir,
Мерсџакхох, Танџер, Мароко
22. мај 1974.
Las once en punto*

Драћи Џоне,

Поздрављам те. Пријатељу Џоне: овде је веома вруће. Прошлој понедељка сам те сањао. Сњавао сам и видео те како ћлешеш са Џилалама, сав обучен у бело. У рука-ма си држао вајру. Било је мноћо Енїлеза и Американаца који су їледали, ља чак и неколико Мароканаца, и сви су били задивљени. Насћавио си да ћлешеш држећи у рукама заїаљено сћабло, а заїим си њиме ћрелазіо ћреко лица. Када си завршио ћлес, ћришао сам ти и уїићао те како се осећаш. Одговорио си: „Осећам се као да сам се јуче родио. Ово је ћрави живоћ, уїраво онакав какав би ћребало да буде.” Тада сам усћао и ћочео да ћлешем с дуїим ножем у руци. Крви је било на све сћране. Сви су се уїлашили. Када сам завршио ћлес, није било ни крви ни ћраїова рана. Ти си ћри-шао и уїићао ме како се ја осећам. Одговорио сам: „Осећам се као да сам у рају.” Онда смо се дуїо смејали, а заїим сам се ћробудио. Аміго Хойкинсе, врелина је увек врела, али вајра се увек може уїасићи. Ако не водом, онда земљом. Ако не земљом, онда зеленим биљкама. Ако не зеленим биљкама, онда одлучним ћоїледом. Мисли нису исћио шћио и вајра. Мноћи верују ономе шћио друїи ћоворе. А има и оних који не верују. Аміго Џоне, желим да ти ћосћавим неколико ћиїћања, исћиа ћиїћања која сам ти ћосћавио ћре некої времена и на која си рекао да ћеш ми даїи одговоре.

Прво њишање: Зашто више волиш да живиш у Мароку него у Сједињеним Државама?

Друго њишање: Провео си више од десет година у Мароку, највећим делом у Танџеру, а један део и у Маракешу. Шта је то теби најбоље у Танџеру, а шта најгоре? Исто што те њишам и за Маракеш.

Треће њишање: Можеш ли да ми кажеш зашто желиш да сам, на камили, прегеш преко Сахаре?

Амико Џоне, четврто њишање: Приметио сам да волиш Џилале и да много волиш да њлешеш. Можеш ли објаснити зашто волиш да се ѡређустиш музици Џилала? Како се осећаш док ѡлешеш?

Амико Хойкинсе, животи је веома ѡужан, а свети веома срећан. Небо ѡлаче, земља ѡије, а море се дави. Сћене ѡлешу, грвеће ѡева. Рује вришти, а ѡице се крећу. Амико Џоне, Пол и ја ћемо доћи у Маракеш да ѡведемо неколико дана са ѡбом у ѡвој кући у оази. Као што се сећаш, 1811. године смо заједно били у Русији; тада су нас заробили као ѡијуне и баѡили у заѡвор. Тамо су нам црви излазили из носа, а ми смо их ѡроавали руским војницима да од њих ѡраве ѡорѡиле. Амико Хойкинсе, немој заборавити да си једном ѡјео маћареће уху и рекао да је било укусно. Амико Џоне, ѡиј ѡуно воде из бунара, кућ се водом из бунара, ѡуѡуј, једи и окружи се лејим девојкама. Такав је свети – ѡреба уживати, јер ѡи смрт ѡише за враћом. Младост несћаје, долазе болести и бол, а човек је сћално уморан. Амико Џоне, велико хвала и gracias. Si quieres. Si no quieres, gracias. Adios, hasta Dios quiere. Buena suerte. Hasta pronto.

Мухамед Мрабет
(Са ѡианској ѡревео Пол Боулс)

27. април 1975, Тангер

Пол Боулс проводи време у свом мрачном стану без телефона, а ипак изгледа као да зна све што се догађа око њега. Покажем му књигу коју сам управо добио из Њујорка, а он ју је већ прочитао. Једва чекам да му испричам неки сочан трач, а он га је већ чуо. Како му то успева? Како све зна? Арапски телеграф?

14. април 1977, Њујорк

Бароуз живи у напуштеној згради Хришћанске заједнице младих људи у Улици Бауери 222. Пратећи његова упутства, позвао сам га с бензинске пумпе с друге стране улице како би могао да сиђе, скине ланце с улазних врата и растера просјаке који су лежали на степеницама. Његова „сала за састанке” била је једна велика просторија с ниским плафоном, украшена Гајсиновим пустињским призорима. Његов секретар Џејмс Грауерхолц спремао је храну. Бароуза су занимали трачеви из Тангера. Посебно је желео да зна чиме се Пол Боулс тренутно бави. Када сам морао у тоалет, показао ми је мушки ве-це. Испред мене је био низ од дванаест писоара и могао сам да бирам.

28. март 1979, Тангер

Најлепше ствари у Тангеру дешавају се у шест сати. У шест ујутро возим до рта Спартел да пливам у Атлантику и прошетам празном плажом; у шест увече одлазимо до Пола, седимо крај његових ногу, разговарамо, пушимо траву и смејемо се.

Мрабет каже: „Сваке године постајемо старији, ружнији и сиромашнији, али погледај Пола. Свакога дана је млађи, богатији и лепши. У чему је његова тајна?”

Есхил у *Ајамемнону* каже: „За учење и старац увек ти је млад.”¹

29. март 1979.

Сутра летимо. Нас троје – Елен Ен, беба коју носи и ја.

Adios, Тања.

Adieu, Маракешу.

(С енглеској превео Драјан Бабић)

¹ Наведено према преводу Милоша Н. Ђурића. (Прим. прев.)